

QASHQADARYO VILOYATIDA INVESTITSION OMILLAR PROGNOZI ASOSIDA KAMBAG‘ALLIKNI QISQARTIRISHNING TABAQALASHTIRILGAN BOSHQARUV MEXANIZMI

Nabiyev Olimjon Abdisalomovich

Qarshi davlat universiteti dotsenti

E-mail: nabievlim1984@gmail.com

Annotatsiya

Maqolada Qashqadaryo viloyatida 2026-2030-yillar investitsion omillar prognozini kambag‘allikni qisqartirish boshqaruvi bilan bog‘lash muammosi tadqiq etilgan. ARIMA, axborot mezonlari, qoldiq diagnostikasi va prognoz intervallari qo‘llangan. Ehtiyotkor, bazaviy va faollashtirilgan ssenariylar hamda RI-HINI asosidagi hududiy boshqaruv yo‘nalishlari shakllantirilgan. Ilmiy-amaliy hissa prognoz, tipologiya va qayta aloqa monitoringini yagona adaptiv mexanizmga birlashtirishdan iborat.

Kalit so‘zlar: investitsiya prognozi, ARIMA, kambag‘allik, RI-HINI, hududiy tipologiya, ssenariy tahlili, tabaqalashtirilgan boshqaruv.

Аннотация

В статье исследуется увязка прогноза инвестиционных факторов Кашкадарьинской области на 2026-2030 годы с управлением сокращением бедности. Применены ARIMA, информационные критерии, диагностика остатков и прогнозные интервалы. Сформированы осторожный, базовый и активизированный сценарии и территориальные решения по типологии RI-HINI. Научно-практический вклад состоит в объединении прогноза, типологии и мониторинга обратной связи в едином адаптивном механизме.

Ключевые слова: инвестиционный прогноз, ARIMA, бедность, RI-HINI, территориальная типология, сценарный анализ, дифференцированное управление.

Abstract

The article links the 2026-2030 forecast of investment factors in Kashkadarya with poverty-reduction management. ARIMA, information criteria, residual diagnostics and forecast intervals are applied. Prudent, baseline and activated scenarios and RI-HINI-based territorial management directions are developed. The scientific and practical contribution is the integration of forecasting, territorial typology and feedback monitoring into a single adaptive management mechanism.

Keywords: investment forecast, ARIMA, poverty, RI-HINI, territorial typology, scenario analysis, differentiated management.

KIRISH

Investitsiya siyosatining hududiy samaradorligini baholash faqat o‘tgan davrdagi kapital oqimlari va ijtimoiy natijalarni tavsiflash bilan cheklanmaydi. Boshqaruv qarori istiqboldagi resurs muhitini ham hisobga olishi kerak. Qashqadaryo viloyati misolida bu masala ayniqsa muhim, chunki hududlar investitsiya resurslari, iqtisodiy natijadorlik va kambag‘allik darajasi bo‘yicha bir xil pozitsiyada emas. Shu sabab bir

xil prognoz yoki yagona investitsiya siyosatini barcha tuman va shaharlarga mexanik tatbiq etish hududiy cheklovlarni yashirishi mumkin.

Tadqiqotning empirik bazasi Qashqadaryo viloyati bo'yicha rasmiy statistik qatorlar va hududiy panel ma'lumotlariga tayanadi. Viloyat miqyosidagi investitsion va natijaviy ko'rsatkichlarning asosiy qismi O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasining SIAT axborot tizimi ma'lumotlari bilan verifikatsiya qilingan. Ushbu bazaning afzalligi uzoq davr dinamikasini kuzatish imkonini berishida bo'lsa, hududiy panel uning tuman va shaharlar bo'yicha farqlanishini ochib beradi.

Maqolada prognozning o'zi yakuniy maqsad emas. Markaziy ilmiy muammo - investitsion omillar bo'yicha statistik prognozlarni kambag'allikni qisqartirishga yo'naltirilgan hududiy qarorlar tizimiga qanday o'tkazish masalasidir. Prognoz yuqori o'sishni ko'rsatishi mumkin, biroq kapital mahalliy ishlab chiqarish, kooperatsiya, bandlik va real daromad kanallari orqali ijtimoiy natijaga o'tmasa, uning kambag'allikni qisqartirishdagi amaliy samarasini avtomatik deb bo'lmaydi.

Maqolaning maqsadi Qashqadaryo viloyatida tanlangan investitsion omillar prognozi, ssenariy tahlili va RI-HINI hududiy tipologiyasini birlashtirib, tabaqalashtirilgan boshqaruv mexanizmini asoslashdan iborat. Ilmiy yangilik statistik prognozni qat'iy normativ reja sifatida emas, hududiy diagnostika va qayta aloqa monitoringi bilan yangilanib boruvchi adaptiv boshqaruv signali sifatida talqin qilishda namoyon bo'ladi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Investitsiya-kambag'allik bog'liqligini baholashdagi asosiy metodologik masala statistik bog'lanish bilan sababiy ta'sirni farqlashdir. Wooldridge panel va kesim ma'lumotlarida aniqlangan regressiya bog'lanishini avtomatik ravishda sababiy ta'sir sifatida talqin qilish mumkin emasligini ko'rsatadi [1]. Bu yondashuv endogenlik, kuzatilmaydigan hududiy xususiyatlar va vaqt bo'yicha o'zgaruvchi omillarni hisobga olish zaruratini asoslaydi. Shu sababli mazkur tadqiqotda ham avval investitsiya ta'sirining iqtisodiy mexanizmi aniqlanib, undan keyin tegishli statistik va prognozlash usullari qo'llanadi. Iqtisodiy o'sish va kambag'allik o'rtasidagi munosabatni o'rgangan Dollar va Kraay kambag'al qatlamlar daromadlarining umumiy iqtisodiy o'sish bilan bog'liqligini ko'rsatadi [2]. Bourguignon esa kambag'allik dinamikasini iqtisodiy o'sish va daromadlar taqsimotidagi o'zgarishlarning birgalikdagi natijasi sifatida talqin qiladi [3]. Mazkur qarashlar iqtisodiy o'sishni kambag'allik qisqarishi bilan avtomatik aynanlashtirmaslik zarurligini ko'rsatadi. Loayza va Raddatz o'sishning tarmoq tarkibi kambag'allik natijasi uchun muhim ekanini asoslaydi [4]. Mehnat sig'imi yuqori tarmoqlardagi iqtisodiy faollik kambag'allikning kamayishi bilan kuchliroq bog'lanishi mumkin. Bu xulosa investitsiya oqimining faqat hajmini emas, balki uning qaysi tarmoqlarga yo'naltirilgani va bandlik yaratish imkoniyatini ham hisobga olish zarurligini ko'rsatadi.

Jahon banki kambag'allik va farovonlikni kengroq iqtisodiy hamda ijtimoiy sharoitlar bilan bog'liq holda ko'rib chiqadi [5]. Xalqaro Mehnat Tashkiloti esa ish o'rinlarining mavjudligi va sifati kambag'allikni qisqartirishning muhim kanallaridan biri ekanini ta'kidlaydi [6]. Shu sababli investitsiya ta'sirini baholashda bandlik

investitsiya bilan yakuniy ijtimoiy natija o'rtasidagi vositachi bo'g'in sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Hududiy geterogenlik masalasida Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti tadqiqotlari mintaqalar o'rtasida unumdorlik, bandlik, inson kapitali, infratuzilma va moliyalashtirish imkoniyatlari bo'yicha sezilarli farqlar mavjudligini ko'rsatadi [7], [8]. Jahon bankining hududga yo'naltirilgan rivojlanish bo'yicha yondashuvi ham mahalliy cheklovlar va imkoniyatlarni hisobga olish zarurligini asoslaydi [9]. Demak, bir xil investitsiya hajmi turli hududlarda bir xil iqtisodiy va ijtimoiy natija bermasligi mumkin.

Investitsiya ta'sirining vositachi va shartlovchi omillar orqali shakllanishi VanderWeele tomonidan ishlab chiqilgan vositachilik va o'zaro ta'sirni birgalikda tahlil qilish yondashuvi bilan metodologik jihatdan uyg'unlashadi [10]. Ushbu yondashuv umumiy ta'sirni tarkibiy qismlarga ajratish va vositachi mexanizmni ta'sir kuchini o'zgartiruvchi shartlardan farqlash imkonini beradi. Mazkur tadqiqotda ham iqtisodiy faollik, bandlik va daromad uzatish kanallari sifatida, hududiy sharoitlar esa ushbu uzatish kuchini o'zgartiruvchi omillar sifatida qaraladi. Qashqadaryo viloyati bo'yicha empirik va prognoz tahlilida rasmiy statistik qatorlarning metodologik yaxlitligi ham muhimdir. Milliy statistika qo'mitasining SIAT axborot tizimi investitsiya va natijaviy ko'rsatkichlarning uzoq muddatli dinamikasini kuzatish imkonini beradi [11]. Biroq kambag'allik qatorida 2021-yildan boshlab o'lchov rejimining o'zgarishi mavjudligi sababli turli davr ko'rsatkichlarini bir xil statistik rejim sifatida talqin qilish mumkin emas.

Kambag'allikni ko'p o'lchovli baholash masalasida Alkire va Foster bir vaqtning o'zida bir necha mahrumlik o'lchamlarini hisobga olish metodologiyasini taklif etadi [12]. O'zbekistonda esa 2021-yil 27-avgustdagi 544-son qaror bilan minimal iste'mol xarajatlari asosida kambag'allikni aniqlash tartibi amaliyotga joriy etilgan [13]. Bu institutsional o'zgarish vaqt qatori modellarida 2021-yilga tegishli tarkibiy uzilishni alohida nazorat qilish zarurligini iqtisodiy jihatdan asoslaydi.

Shu bilan birga, O'zbekistonda milliy ko'p o'lchovli kambag'allik indeksini ishlab chiqish va sinovdan o'tkazish jarayoni boshlangan [14]. 2026-yil 3-sentyabrdagi videoselektor yig'ilishida ehtiyojmand oilalarni baholashda daromad bilan bir qatorda sog'liq, nogironlik, ko'p bolalilik va mehnat migratsiyasi kabi omillarni ham hisobga olish zarurligi qayd etilgan [15]. Mazkur yo'nalish investitsiya siyosatini faqat kapital hajmi bilan emas, balki uning bandlik, daromad va ijtimoiy farovonlikka uzatilish natijalari orqali baholash zarurligini kuchaytiradi.

METODOLOGIYA

Tadqiqotda tanlangan investitsion omillarning vaqt qatorlari ARIMA modellari yordamida prognoz qilinadi. Model tanlashda AIC, AICc va BIC axborot mezonlari, shuningdek, RMSE va MAPE xatolik ko'rsatkichlari o'zaro taqqoslanadi. Axborot mezonlari bo'yicha eng kichik qiymat modelning parsimoniya va moslik nisbatini baholashda asosiy mezon sifatida qo'llanadi. Prognoz aniqligi esa faqat nuqtaviy baho bilan emas, 95 foizlik intervalning kengligi bilan ham talqin qilinadi.

Model qoldiqlarining diagnostikasi Shapiro-Wilk, Ljung-Box va Breusch-Pagan testlari orqali amalga oshiriladi. Bu testlar mos ravishda qoldiqlarning normal

taqsimlanishi, avtokorrelyatsiya va dispersiyaning doimiyliги haqidagi farazlarni tekshiradi. Natijada prognoz modeli nafaqat eng past axborot mezoniga, balki qoldiq xususiyatlarining maqbulligiga ko'ra ham baholanadi.

X2 - to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar va kreditlar hisobidan asosiy kapitalga investitsiyalar hamda X3 - korxonalarning o'z mablag'lari hisobidan asosiy kapitalga investitsiyalar bo'yicha taqqoslangan variantlar orasidan ARIMA(0,2,1) modeli axborot mezonlari bo'yicha asosiy model sifatida tanlangan. X2 uchun AIC 465,503, AICc 466,594 va BIC 466,781; X3 uchun mos ravishda 422,377, 423,468 va 423,655 qiymatlari qayd etilgan. Bu natijalar dissertatsiyada shakllantirilgan real hisob-kitoblar bo'lib, maqolada qayta hisoblanmaydi.

Prognozni boshqaruvga o'tkazishda uch qatlamli mantiq qo'llanadi: birinchi qatlam - nuqtaviy va interval prognoz; ikkinchi qatlam - hududning RI-HINI tipologik pozitsiyasi; uchinchi qatlam - kambag'allik va uzatish kanallarining monitoringi. Shu sabab prognozning statistik o'sishi hududiy siyosatda avtomatik ravishda "ko'proq investitsiya" qaroriga tenglashtirilmaydi.

TAHLIL VA NATIJALAR

X2 omili bo'yicha tanlangan ARIMA(0,2,1) modeli 2026-yilda 30 838 661,54 mln so'mlik markaziy prognozdan 2030-yilda 50 263 840,09 mln so'mgacha o'suvchi trayektoriyani beradi. Shu davrda 95 foizlik yuqori prognoz chegarasi 37 787 150,36 mln so'mdan 77 937 692,91 mln so'mgacha kengayadi. Intervalning kengayishi uzoq muddatli prognozning noaniqligi ham ortishini bildiradi; shuning uchun markaziy qiymatni qat'iy reja sifatida qabul qilish metodologik jihatdan to'g'ri emas.

X3 omili bo'yicha ARIMA(0,2,1) modeli markaziy prognozni 2026-yildagi 4 213 857,91 mln so'mdan 2030-yilda 5 073 584,35 mln so'mgacha oshiradi. Muqobil ARIMA(0,2,2) modeli ham o'suvchi yo'nalishni ko'rsatadi. Modellar darajasidagi farq boshqaruv qarorida bitta nuqtaga emas, muqobil trayektoriyalarga tayanish zarurligini bildiradi.

X2 va X3 bo'yicha natijalar investitsiya resursining istiqbolda kengayishi mumkinligini ko'rsatadi. Biroq bu xulosa kambag'allikning avtomatik ravishda kamayishini anglatmaydi. Kapitalning mahalliy iqtisodiyotga singishi ishlab chiqarish, kooperatsiya, bandlik va real daromad bo'g'inlari orqali sodir bo'ladi. Shuning uchun prognoz natijasi boshqaruv mexanizmida "qancha kapital bo'ladi?" savoliga javob beradi, "u qaysi hududda qanday natija beradi?" savoli esa alohida hududiy diagnostikani talab qiladi.

Prognoz noaniqligini boshqaruv qaroriga aylantirish uchun dissertatsiyada uch ssenariyli mualliflik matritsasi ishlab chiqilgan. U ehtiyotkor, mavjud tendensiyalarni saqlovchi bazaviy hamda investitsiyalarni faol jalb qilish va tarkibiy islohotlar bilan uyg'unlashtiruvchi yuqori natijali variantlarni farqlaydi. Ssenariylar yangi "aniq kambag'allik foizi" ishlab chiqish uchun emas, resurs, uzatish mexanizmi va boshqaruv vazifasining turli kombinatsiyalarini tizimlashtirish uchun xizmat qiladi.

1-jadval

Investitsiyalar orqali kambag'allikni qisqartirishning ssenariy matritsasi¹

Ssenariy	Asosiy faraz	Investitsiyalar o'zgarish yo'nalishi	Investitsiya ta'sirining iqtisodiyotga o'tish darajasi	Kambag'allik darjasi uchun kutildigan yo'nalish	Asosiy boshqaruv vazifasi
Investitsiyalar va iqtisodiy o'sishning nisbatan past sur'atlarini nazarda tutuvchi	Xorijiy investitsiyalar hajmi prognozning quyi chegarasiga yaqin shakllanadi, budjet investitsiyalarida esa sezilarli real o'sish kuzatilishi nazarda tutilmaydi.	Tashqi kapital asosiy prognoz yo'nalishidan past; budjet resursi mo'tadil bazaviy daraja atrofida.	Zaif yoki zaiflashuvchi	Pasayish ehtimoli saqlanishi mumkin, biroq kutilayotgan asosiy rivojlanish yo'nalishiga nisbatan sekinroq bo'lishi mumkin; aniq yangi foiz hisoblanmaydi.	Cheklangan resurs sharoitida yuqori ijtimoiy qaytimli loyihalarni himoyalash va bandlik/kooper atsiya kanallarini kuchaytirish.
Mavjud tendensiyalar va amaldagi shart- sharoitlar saqlanib qolishini nazarda tutuvchi	Markaziy prognozlar va tarixiy munosabatlar saqlanadi	Xorijiy investitsiyalar o'suvchi markaziy yo'nalishda; budjet investitsiyalar ri mavjud bazaviy daraja atrofida, qo'shimcha o'sish tendensiyasini iz shakllanadi	Tarixiy darajaga yaqin.	Muayyan shartlar ostida pasayuvchi asosiy prognoz dinamikasi	Prognozning amalga oshish shartlarini, risk koridorini va hududiy natijalarni muntazam monitoring qilish.
Investitsiyalar ni faol jalb qilish, tarkibiy islohotlar va yangi rivojlanish mexanizmlari ni joriy etish hisobiga yuqori natijalarni ko'zda tutuvchi	Investitsiya hajmi bilan bir qatorda mahalliy iqtisodiyotga integratsiya kuchaytiriladi.	Bazaviy yoki qulayroq investitsion imkoniyatlar mahalliy kooperatsiya bilan uyg'unlashtiriladi.	Yuqori: ishlab chiqarish- kooperatsiya -bandlik- daromad kanallari faol.	Bazaviy ssenariyga nisbatan tezroq va barqarorroq qisqarish imkoniyati; yangi raqamli prognoz hisoblanmaydi.	Investitsiya tarkibi va joylashtirilishi ni boshqarish, mahalliy qiymat zanjiri, kichik biznes va sifatli bandlikni kengaytirish.

¹ Muallif tomonidan ishlab chiqilgan

Ehtiyotkor variant investitsiya oqimlari markaziy prognozdan pastroq shakllangan sharoitni anglatadi. Bunday holatda siyosatning vazifasi investitsiyani qisqartirish emas, balki cheklangan resursni bandlik va mahalliy kooperatsiyaga eng kuchli uzatilish imkoniga ega loyihalarda saqlab qolishdir. Davlat investitsiyasi esa xususiy kapitalni to'liq almashtirish vositasi emas, infratuzilma, malaka va mahalliy biznes muhiti orqali uning ishlash shartlarini qo'llab-quvvatlovchi instrument sifatida qaraladi.

Bazaviy ssenariy tanlangan ARIMA modellarining markaziy trayektoriyalari va tarixiy uzatish munosabatlarining keskin yomonlashmasligi shartiga tayanadi. Dissertatsiyadagi shartli hisob-kitobda kambag'allikni ifodalovchi birlashtirilgan ko'rsatkich 2026-yildagi 4,931 foizdan 2030-yilda 0,447 foizgacha pasayuvchi markaziy yo'nalishni ko'rsatgan. Ushbu raqamlar qat'iy normativ yoki kafolatlangan natija emas; ular model shartlari saqlangandagi orientir sifatida talqin qilinadi.

Faollashtirilgan ssenariy esa faqat investitsiya hajmining yuqoriroq bo'lishini emas, kapitalning mahalliy iqtisodiyotga integratsiyasi kuchayishini nazarda tutadi. Mahalliy yetkazib beruvchilar, kichik biznes, kasbiy tayyorlash, ishlab chiqarish zanjiri va infratuzilma birgalikda ishlaganda investitsiyaning ikkilamchi iqtisodiy ta'siri kengayishi mumkin. Shu sabab mazkur ssenariyda asosiy boshqaruv obyekti kapital hajmi emas, kapitalning uzatish mexanizmi hisoblanadi.

RI-HINI tipologiyasi va tabaqalashtirilgan boshqaruv

Prognoz viloyatning umumiy resurs muhitini ko'rsatsa, RI-HINI tipologiyasi hududlarning ushbu muhitdan foydalanish holatini farqlaydi. 2025-yilgi tasnifda I tip - RI yuqori/HINI yuqori, II tip - RI yuqori/HINI past, III tip -

RI past/HINI yuqori, IV tip - RI past/HINI past. Bu toifalar reyting emas; ular resurs va iqtisodiy natijadorlikning viloyat ichidagi nisbiy pozitsiyasini ifodalaydi.

2-jadval

Qashqadaryo viloyatining 2025-yilgi RI-HINI natijalari asosida hududlarni boshqaruv tiplari bo'yicha tasniflash¹

Hudud	RI (teng vazn)	HINI (teng vazn)	Empirik tip	Mualliflik boshqaruv nomi
Dehqonobod	41,69	55,83	I	Drayver hudud
G'uzor	27,64	35,36	I	Drayver hudud
Mirishkor	31,94	30,60	I	Drayver hudud
Muborak	73,46	69,76	I	Drayver hudud
Nishon	41,43	71,76	I	Drayver hudud
Qarshi sh.	28,85	62,28	I	Drayver hudud
Koson	25,62	17,57	II	Samaradorlik zaxirasi mavjud hudud

¹ Muallif ishlanmasi

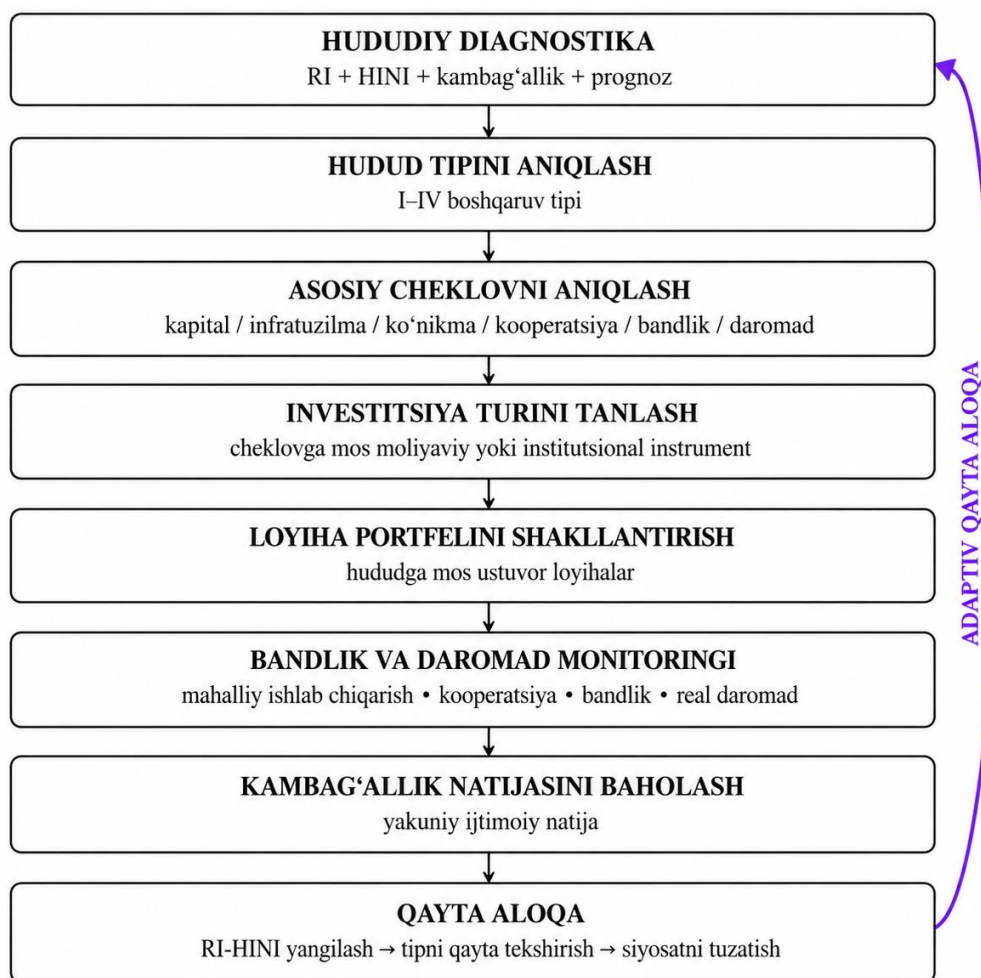
Hudud	RI (teng vazn)	HINI (teng vazn)	Empirik tip	Mualliflik boshqaruv nomi
Qarshi tumani	20,75	17,92	II	Samaradorlik zaxirasi mavjud hudud
Kitob	5,37	30,16	III	Yashirin o'sish nuqtasi
Shahrisabz sh.	0,12	46,43	III	Yashirin o'sish nuqtasi
Chiroqchi	7,37	12,93	IV	Tarkibiy qo'llab-quvvatlash hududi
Kasbi	6,78	15,65	IV	Tarkibiy qo'llab-quvvatlash hududi
Ko'kdala	17,71	12,46	IV	Tarkibiy qo'llab-quvvatlash hududi
Qamashi	17,09	5,29	IV	Tarkibiy qo'llab-quvvatlash hududi
Shahrisabz t.	12,11	18,66	IV	Tarkibiy qo'llab-quvvatlash hududi
Yakkabog'	7,02	1,94	IV	Tarkibiy qo'llab-quvvatlash hududi

I tipdagi Dehqonobod, G'uzor, Mirishkor, Muborak, Nishon va Qarshi shahri "drayver hududlar" sifatida talqin qilingan. Ular investitsiya resurslari va HINI tarkibidagi iqtisodiy natijalar bo'yicha bir vaqtda medianadan yuqori. Boshqaruv vazifasi mavjud iqtisodiy natijadorlikni saqlash bilan birga investitsiyaning mahalliy qiymat zanjiri va bandlikka tarqalishini chuqurlashtirishdan iborat.

II tipdagi Koson va Qarshi tumanida RI yuqori, HINI esa past. "Samaradorlik zaxirasi mavjud hududlar" uchun asosiy masala yangi kapitalni ko'paytirishdan oldin mavjud investitsiyaning nima sababdan yetarli iqtisodiy natijaga aylanmayotganini aniqlashdir. Loyiha tarkibi, mahalliy kooperatsiya, kasbiy malaka, logistika va ishlab chiqarish zanjiridagi uzilishlar chuqur diagnostika qilinishi kerak.

III tipdagi Kitob va Shahrisabz shahri "yashirin o'sish nuqtalari" sifatida ajratilgan: RI past, HINI yuqori. Bu pozitsiya mavjud iqtisodiy tuzilma cheklangan investitsiya resursi sharoitida nisbatan yuqori natija berayotganini ko'rsatadi. Bunday hududlarda investitsiya jalb etish mavjud natijadorlikni kengaytiruvchi va iqtisodiy bazani mustahkamlovchi yo'nalishda olib borilishi maqsadga muvofiq.

IV tipdagi Chiroqchi, Kasbi, Ko'kdala, Qamashi, Shahrisabz tumani va Yakkabog' "tarkibiy qo'llab-quvvatlash hududlari" sifatida tavsiflangan. Ular bo'yicha RI va HINI bir vaqtda medianadan past bo'lgani uchun kapital jalb qilish bilan birga infratuzilma, mehnat ko'nikmalari, mahalliy tadbirkorlik va bozor aloqalarini mustahkamlash zarur. Biroq IV tipni mutlaq "samarasiz" hudud deb talqin qilish mumkin emas: u ayni yil ichidagi nisbiy pozitsiyani ifodalaydi.

1-rasm. Investitsiyalar orqali kambag'allikni qisqartirishning tabaqalashtirilgan boshqaruv mexanizmi¹

Mexanizmning boshlang'ich nuqtasi investitsiyani taqsimlash emas, hududiy diagnostikadir. RI investitsiya resursini, HINI iqtisodiy natijadorlikning oraliq holatini, kambag'allik ko'rsatkichi yakuniy ijtimoiy ustuvorlikni, prognoz esa kelajakdagi resurs muhitini ifodalaydi. Bu qatlamlar birgalikda qo'llanganda qaror bitta indeks yoki bitta yil natijasiga bog'lanib qolmaydi.

Hudud tipi aniqlangach, asosiy cheklov alohida tashxislanadi. Bir xil tipdagi ikki hududning muammosi bir xil bo'lishi shart emas: birida transport va kommunal infratuzilma, boshqasida malakali ishchi kuchi, mahalliy biznes bazasi yoki kooperatsiya zanjiri asosiy to'siq bo'lishi mumkin. Shuning uchun RI-HINI strategik saralash vositasi bo'lib, batafsil tarmoq va institutsional diagnostikani almashtirmaydi.

Aniqlangan cheklovga mos investitsiya turi tanlanadi. Kapital yetishmasligi kuzatilsa yangi moliyaviy resurs jalb qilinadi; mavjud kapital bandlikka yetarli o'tmasa kasbiy tayyorlash va mehnat bozori instrumentlari kuchaytiriladi; kooperatsiya sust bo'lsa yirik loyiha bilan mahalliy kichik va o'rta biznes o'rtasidagi yetkazib beruvchi zanjiri rivojlantiriladi; infratuzilma cheklovi mavjud bo'lsa budget investitsiyasi xususi kapital uchun tayanch muhit yaratadi.

¹ Muallif tomonidan ishlab chiqilgan

Monitoring loyiha qiymati va o'zlashtirilgan mablag' bilan tugamasligi kerak. Mahalliy ishlab chiqarish, kooperatsiya, barqaror bandlik, ko'nikmalar, real daromad va kambag'allik dinamikasi ketma-ket kuzatiladi. Qayta aloqa mexanizmi ushbu natijalarni RI-HINI komponentlariga qaytaradi, hudud tipi qayta baholanadi va keyingi davr investitsiya ustuvorliklari yangilanadi. Ana shu sikl tabaqalashtirilgan siyosatni adaptiv boshqaruv instrumentiga aylantiradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Birinchidan, Qashqadaryo viloyati bo'yicha investitsion omillar prognozi kapital oqimlarining 2026-2030-yillarda o'sish imkoniyatini ko'rsatadi, biroq prognoz intervallarining kengayishi uzoq muddatli noaniqlik ham ortishini tasdiqlaydi. Shu bois markaziy prognoz qat'iy reja emas, boshqaruv uchun tayanch trayektoriya sifatida qabul qilinishi zarur.

Ikkinchidan, investitsiya prognozini kambag'allik natijasi bilan bevosita tenglashtirish metodologik jihatdan noto'g'ri. Kapitalning ijtimoiy natijaga o'tishi ishlab chiqarish, mahalliy kooperatsiya, bandlik va real daromad kanallariga bog'liq. Shu sabab monitoring tizimi aynan mazkur uzatish bo'g'inlarini qamrab olishi kerak.

Uchinchidan, ehtiyotkor, bazaviy va faollashtirilgan ssenariylar prognoz noaniqligini boshqaruvning muqobil rejimlariga aylantirish imkonini beradi. Ehtiyotkor variantda yuqori ijtimoiy qaytimli loyihalarni himoyalash, bazaviy variantda prognoz shartlari va natijalarni monitoring qilish, faollashtirilgan variantda esa mahalliy qiymat zanjiri, kichik biznes va bandlik kanallarini kuchaytirish ustuvor hisoblanadi.

To'rtinchidan, RI-HINI tipologiyasi hududlar uchun yagona investitsiya siyosatini rad etadi. I tipda mavjud natijadorlikni kengaytirish, II tipda resursning iqtisodiy natijaga aylanishidagi to'siqlarni bartaraf etish, III tipda mavjud yuqori natijadorlikni qo'shimcha kapital bilan mustahkamlash, IV tipda esa kapital bilan birga infratuzilma va institutsional bazani rivojlantirish maqsadga muvofiq.

Beshinchidan, hududiy tip vaqt bo'yicha o'zgarishi mumkinligi sababli RI-HINI tasnifi va kambag'allik ko'rsatkichlari muntazam qayta hisoblanishi lozim. Taklif etilayotgan mexanizm qayta aloqa natijalarni keyingi investitsiya sikliga uzatadi va shu orqali bir martalik rejalashtirishdan adaptiv boshqaruvga o'tish ta'minlanadi.

Amaliy taklif sifatida viloyat investitsiya dasturlarini shakllantirishda prognozning nuqtaviy qiymati bilan birga 95 foizlik noaniqlik koridori, RI-HINI hududiy tipi, kambag'allik ustuvorligi va asosiy mahalliy cheklov bo'yicha yagona monitoring kartasini qo'llash tavsiya etiladi. Bunday karta qaysi hududda qo'shimcha kapital, qaysi hududda mavjud kapitalning samaradorligini oshirish, qaysi hududda esa infratuzilma yoki mehnat bozori instrumentlarini kuchaytirish zarurligini farqlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Wooldridge, J.M. Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data, 2nd ed. MIT Press, 2010. MIT Press - Wooldridge kitobi

2. Dollar, D., Kraay, A. Growth Is Good for the Poor. *Journal of Economic Growth*, 2002, 7(3), 195-225. Springer - Growth Is Good for the Poor DOI: 10.1023/A:1020139631000.
3. Bourguignon, F. The Poverty-Growth-Inequality Triangle. - Washington, DC: World Bank, 2004. World Bank - The Poverty-Growth-Inequality Triangle PDF.
4. Loayza, N.V., Raddatz, C. The Composition of Growth Matters for Poverty Alleviation. *Journal of Development Economics*, 2010, 93(1), 137-151. ScienceDirect - maqola sahifasi
5. World Bank. Poverty, Prosperity, and Planet Report 2024. World Bank - Poverty, Prosperity, and Planet Report 2024 Dunyo Banki
6. International Labour Organization. World Employment and Social Outlook 2016: Transforming Jobs to End Poverty. ILO - WESO 2016 International Labour Organization
7. OECD. OECD Regional Outlook 2023: The Longstanding Geography of Inequalities. - Paris: OECD Publishing, 2023. OECD - Regional Outlook 2023 DOI: 10.1787/92cd40a0-en.
8. OECD. Job Creation and Local Economic Development 2024: The Geography of Generative AI. - Paris: OECD Publishing, 2024. OECD - Job Creation and Local Economic Development 2024
9. World Bank. Place, Productivity, and Prosperity: Revisiting Spatially Targeted Policies for Regional Development. - Washington, DC: World Bank, 2022. World Bank - Place, Productivity, and Prosperity Dunyo Banki
10. VanderWeele, T.J. A Unification of Mediation and Interaction: A 4-Way Decomposition. *Epidemiology*, 2014. - Vol. 25, No. 5. - B. 749-761. PubMed - VanderWeele 2014.
11. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. SIAT - statistik ma'lumotlarni yagona interaktiv tizimi. Qashqadaryo viloyati bo'yicha investitsion va natijaviy ko'rsatkichlar, 2010-2025 <https://siat.stat.uz> .
12. Alkire, S., Foster, J. Counting and Multidimensional Poverty Measurement. *Journal of Public Economics*, 2011. - Vol. 95, No. 7-8. - B. 476-487. ScienceDirect - Alkire va Foster maqolasi.
13. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 27-avgustdagi 544-son Qarori.
14. O'zbekiston birinchi milliy ko'p o'lchovli kambag'allik indeksini (MPI) ishlab chiqmoqda. O'zbekiston Barqaror rivojlanish maqsadlari portali.
15. "Kambag'allikni qisqartirish va aholi daromadlarini oshirish bo'yicha ishlar yangicha tashkil etiladi", 2026-yil 3-sentyabr. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti rasmiy sayti - 03.09.2026 videoselektor

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:
Ingliz tili muharriri:
Rus tili muharriri:
Musahhih:
Sahifalovchi va dizaynerlar:

Xakimov Ziyodulla Axmadovich
Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich
Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li
Karimova Shirin Zoxid qizi
Sadikov Shoxrux Shuxratovich
Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2026-yil, sentabr, 9-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: info@marketingjournal.uz
Bot: [@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)
Tel.: +998977838464, +998939266610
Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi** rayosatining **2024-yil 04-oktabrdagi 362/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. ГОСТ 7.56-2002 " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlaro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**